

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
ע"ש השר מיכאל חזני ז"ל

טיפול רגיש מגדר בגברים

אוגדן מאמרים

בית הספר המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה

תשע"ה

2014

יאיר אפטר - מרכז התכנית

ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
ע"ש השר מיכאל חזני ז"ל

טיפול רגיש מגדר בגברים

אוגדן מאמרים

בית הספר המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה

תשע"ה

2014

יאיר אפטר - מרכז התכנית

ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה

ביח"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה - מוסל עיי ויצו
מרכז "ידימול", רח' זיבוטינסקי 1 רמת גן 52520 טל. 03-6114300 מקס 03-7520388 דואר אלקטרוני ruthiv@moisa.gov.il

גברים ערבים בטיפול פרטני זוגי: קונפליקטים בין מסורת למודרנה

פרופ' ח'אולה אבו-בקר

מאמר זה דן בניסיונם של גברים בגירים ערבים (פלסטינים אזרחי ישראל) בטיפול, המסתמך על נסיוני כמטפלת זוגית ומשפחתית. המאמר מציג את הבעיות מנקודת מבטם של המטופלים ובהסתמך על הנרטיבים שלהם וכן, דוגמאות של הבעיות. החלק השני של המאמר כולל מקרה והניתוח שלו. בסוף, מוצגות מסקנות והמלצות רגישות תרבות לטיפול בגברים ערבים¹.

מעט מאד ידוע על גברים ערבים בטיפול זוגי או משפחתי (אבו בקר, תשס"ב; Abu-Baker, 2005; Al-Krenawi & Graham, 2005). גברים ערבים נמנעים לשתף אחרים בעובדת היותם בטיפול או בחווית הטיפול, מחשש של תיוג שלילי (Masalha, 1999). טווח הגיל הנפוץ של גברים המגיעים לטיפול פרטני, זוגי ומשפחתי הוא בין 20 ל-50. המטופלים מגיעים משלוש הדתות: מוסלמים, נוצרים ודרוזים ועם רמת דתיות ומסורתיות, רמת השכלה והכנסה מגוונות, המקבילות לחלוקה בחברה הכללית.

מי מפנה לטיפול ולמה?

גברים ערבים מגיעים לטיפול פרטני, זוגי או משפחתי באחת מארבע דרכים: א. פנייה עצמית. נושאים אשר גורמים לגברים ערבים להגיע לטיפול הם: השלכות ארוכות טווח של אלימות מינית נגדם בילדות; נטיות מיניות מוסתרות (ביסקסואליות או הומוסקסואליות) - (Abu-Baker, 2013) התמכרויות - לרוב להימורים, למין, לפורנוגרפיה ולמין ממוסחר; אכזבה מחיי נישואין; בגידות (שלהם או של נשותיהם); חוסר מימוש עצמי וכאונות כרוניים; חרדות; לחצים כלכליים (הציפיה לבנות בית לפני הנישואין, הציפיה למימון לימודיה של הארוסה, הציפיה לעזור במימון לימודיהם של אחים צעירים וכו'); לחצים במקום העבודה; התפרצויות זעם וחוסר שליטה בכעסים (אשר מכונים בשיח היומי בחברה הערבית 'אישיות עצבנית').

קבוצה שניה אשר מגיעה בהפניה עצמית היא קבוצה מזערית מאד של גברים, המגדירים את עצמם כפמיניסטיים, אשר אימצו לעצמם סגנון חיים בעל אופי של שוויון מגדרי, לרוב אקדמאים - נוצרים ומוסלמים - שבחרו לחיות באחת הערים, הרחק ממשפחת המוצא שלהם

¹ המחברת מודה לד"ר שרה אוסצקי-לזר על הערותיה המועילות בעת קריאה מוקדמת לנוסח המאמר טרם פרסומו.

או של בנות זוגם². הם מגיעים לטיפול מיד לאחר פרוץ הסכסוכים הראשונים בקשר עוד בתקופה של האירוסין. מטרת קבוצה זו היא טיפול בהשפעות של סוציאליזציה פטריארכלית, מודעת או לא מודעת, על קשר זוגי בעל אופי שוויוני. מטופלים מגיעים לטיפול בעצמם ובשלב מאוחר יותר הם מצרפים את בנות הזוג.

מטופלים מן הקבוצה הראשונה מגיעים לטיפול, לרוב, ללא ידיעת נשותיהן או הוריהם. הם מעוניינים לקיים פגישות רבות במהלך תקופה קצרה, בכדי לסיים את הטיפול במהירות. דוגמא (א.1):

אסעד, עורך דין מוסלמי מצליח בן 33, תושב אחד הכפרים בצפון, נשוי לרופאה, אב לשלושה בנים, מכור להימורים. הוא הצליח להסתיר את נושא ההתמכרות מאשתו וממשפחתו. בילדותו, אביו הואשם בהשתתפות בקטטה המונית - אשר מספר גברים ממשפחתו היו מעורבים בה - וריצה חמש שנות מאסר בכלא.

אסעד סבל מחוסר בטחון עצמי, ניהל סגנון חיים רברבני, ניסה לשקם את אביו כלכלית, בו בזמן הוא חש כעס כלפיו ואי יכולת לסלוח לו. אסעד הסתיר מאשתו את רגשותיו כלפי אביו מחשש שהיא תתייחס בחוסר כבוד לאב.

ב. לחץ של הרעה. באופן כללי, נשים יוזמות את הפנייה לטיפול בגין כשלון לפתור בעיות אקוטיות בחיי נישואין או בהורות. קיימת מגמה בקרב נשים, אשר סבלו מאותן בעיות במהלך שנים, להתייחס לטיפול כניסיון שיקום אחרון לפני פירוק הקשר הזוגי. מבין התלונות השגורות בטיפול הזוגי: הזנחה רגשית של האישה; העדר רומנטיקה בחיי בני הזוג; אכזבה מחיי המין; קבלת הוכחות שהבעל הינו רודף שמלות (Womanizer); הבעל ממשיך לשמר סגנון חיים וסדר יום של רווק, כולל הזנחת מטלות הוריות וסירוב לקחת חלק במטלות היומיות בבית; השקעת זמן ומשאבים במשפחת המוצא (כולל הורים ואחים) יותר מאשר במשפחה הגרעינית; ואלימות כלפי הרעה.

דוגמא (ב.1) ארזה, מורה ותיקה בת 42, נוצריה, אשר גרה בכפר קטן בגליל, סבלה מהתמוטטות עצבים והחלה בטיפול זוגי במקביל לטיפול פסיכיאטרי. הסיבה המרכזית לבעיותיה של ארזה היתה אכזבה מחיי הנישואין עם בעלה ג'ורג', אשר היה בן דודה מדרגה ראשונה. הזוג היה נשוי במהלך 20 שנים. בטיפול, ג'ורג' התלונן שמאז נישואיהם ארזה ניסתה - באמצעות בקשתה לחלוקה שוויונית ביניהם במטלות הבית והטיפול בילדים - להמעיט מערכו כאבי המשפחה וכגבר בקהילה שלו. הוא טען שארזה חשה עליונות עליו והפגינה בדרישותיה חוסר כבוד כלפיו, כי היא גוברת עליו בהשכלתה ובהכנסתה. בנושא

² קבוצה זו, היא היחידה מקרב כל הקבוצות אשר מתארת את האישה במונח של "בת זוג [שריפת חיאתי]". כל שאר הקבוצות מתארת אותה

כ"רעה [מקחי]".

שונים בקשר עוד
יה פטריארכלית,
ל בעצמם ובשלב

או הוריהם. הם
טיפול במהירות.

אה, אב לשלושה
שנו וממשפחתו.
ממשפחתו היו

אביו כלכלית, בו
שותיו כלפי אביו

ז'נ לפתור בעיות
תן בעיות במהלך
הקשר הזוגי.
מנטיקה בחי" בני
(Womar); הבעל
יורב לקחת חלק
רים ואחים) יותר

טן בגליל, סבלה
הסיבה המרכזית
בן דודה מדרגה
נישואיהם ארזה
טיפול בילדים -
שה עליונות עליו
הכנסתה. בנושא

דעות מתארת אותה

היחס אליה כשווה לו, הוא טען שמעולם לא ראה בסביבתו הכפרית זוגות שמתנהלים על פי
המודל שארזה ביקשה לאמץ בביתם. הוא היה מוכן להקשיב לארזה, אשר איימה להיפרד
ממנו לאחר שילדיה יצאו ללמוד במוסדות להשכלה גבוהה.

ג. ההורים. הורים מפנים את בניהם לטיפול לאחר כישלון ניסיונות טיפול ושיקום אחרים,
במיוחד במקרים של הופעת קשיים רציניים בלימודים, בעבודה, בקבלת החלטות כלכליות,
בבחירת בת זוג, כניסה לדיכאון או כישלון בקיום יחסי מין לאחר הנישואים. בקבוצה זו,
המטופלים הם בדרך כלל בתחילת שנות העשרים לחייהם. ההתערבות האינטנסיבית של
הוריהם בחייהם, כולל הבאתם לטיפול, היא אחת הסיבות המרכזיות לבעיות מהן הם
סובלים.

הדרישות מהם למלא אחר ציפיות הוריהם גורמת להם לחוש שההורים מעמידים אותם
במבחן מתמיד, רודפים אחריהם, מונעים מהם לפתח אישיות עצמאית ומצהירים בפניהם את
אכזבתם מהם. גברים צעירים הנישאים בתחילת שנות העשרים שלהם, ללא ניסיון קודם
בקשר אינטימי עם בת זוג, נכשלים לא פעם בקיום יחסי מין בליל הכלולות. הורים לחוצים
דוחפים אותם להגיע לטיפול ללא דיחוי יחד עם בנות הזוג בכדי לפתור את הבעיה ולשמור
על המוניטין שלהם בתוך קהילותיהם הקטנות.

דוגמא (ג.1): גאזי, צעיר בן 21, מוסלמי, גר בכפר בדואי בצפון. הוא בן בכור זכר יחיד ולו
חמש אחיות צעירות ממנו. אביו גדל כבן יחיד לאחר שאמו התאלמנה מיד לאחר לידתו. אביו
של גאזי, מוסלמי אדוק, תכנן לחתן את בנו בגיל צעיר בכדי שגאזי יספיק להביא לעולם
מספר רב של ילדים.

האב תכנן לעזור לו בגידולם. הכלה, פאיזה, בת אותו כפר, ממשפחה מסורתית, היתה בת
17 ביום הנישואין. גאזי ופאיזה הכירו דרך הוריהם ומעולם לא נפגשו לבד אלא במסגרת
המפגשים המשפחתיים המשותפים.

אביו של גאזי בנה יחידת דיור לבנו בקומה השניה מעל ביתו. לאחר סיום טקס הנישואין, בני
הזוג נסעו לשבוע. בליל הכלולות שניהם היו מתוחים ולא הצליחו לקיים יחסי מין. בכל אחד
מימי השבוע הבאים הם ניסו ונכשלו וכל ניסיון הפך את שניהם למתוחים מאד. לאחר חזרתם
לביתם המשותף ולאחר שנודע לאביו של גאזי על הבעיה, הוא החל לשאול אותו כל יום על
המתרחש בינו ובין אשתו הטריה. גאזי הפסיק לנסות לקיים יחסי מין. הבעיה נודעה להוריה
של פאיזה, אשר בתורם פנו להוריו של גאזי ואלו הבטיחו לשלוח את הבעל הצעיר לטיפול.
האב, אכן, הגיע עם בני הזוג לפגישה הטיפולית הראשונה, לאחר שהיה איתם אצל רופא
המשפחה. הוא התאכזב כאשר נודע לו שלא יוכל לקבל דיווח על מהלך הטיפול, אלא באישור
בני הזוג. המושג דיפרנציאציה של העצמי התפרש אצלו ואצל בנו כגישה עוינת, אנוכית
ונבדלת בתוך המשפחה המורחבת, הנשענת על תמיכה הדדית.

מסקנות

- ניתן להכ
(א) התכנים שי
הערבית בו
חברה בה
מלמד על
(השכלה, ר
כפטרירך
(ב) קיים מתח
פרטניות, ר
המודרנה
הכלה) או
אישתו אח
שמטרת כי
(א) ויכוחים לא
ערבים. ק
שלהם:
ג.1. מתח של
ג.2. מתח בעו
על נשים
הנובעות
המסורתיות
ומיחסי מי
ג.3. מתח תו
גברים צפ
כיהא בח
(אבו-בקר)
מתי ג
גברים אשר י
שמגיעים לא
מגיעים לטיפ
הזוג.

ד. הפניה של גורמים מקצועיים, כגון: רופאי משפחה ופסיכיאטרים (בעקבות מחלה פסיכוסומטית או פסיכיאטרית), עורכי דין (בעקבות תאונה או תלונה), גורמים בבית משפט שרעי או כנסייתי (בעקבות תלונה על בעיות בקשר הזוגי), בית המשפט לענייני המשפחה (בעקבות לקויות בתפקוד ההורי), לשכת רווחה (בעקבות התנהלות לא תקינה בתפקוד הזוגי או ההורי) או על ידי המשטרה (בעקבות תלונה על אלימות זוגית או הורית). במקרים אלו, גברים מגיעים לטיפול, לרוב, בכדי להבטיח את זכויותם בניהול מאבק, אשר מתקיים מחוץ לטיפול. הם לא נקשרים לטיפול בקלות וחושדים במטפל כמשרת את הגורם אשר שלח אותם אליו. הטיפול מתארך בגין עובדה זו ומצליח רק במקרים בהם הגבר בוחר לשתף פעולה ולהפיק תועלת מעצם נוכחותו בטיפול. דוגמא (ד.1). רשא וסאמי, נוצרים מאזור הצפון, הכירו במהלך לימודיהם באוניברסיטה והתחתנו לאחר סיום הלימודים. רשא, כנהוג במשפחות ערביות, עברה לגור בעיר הולדתו של בעלה, קרוב מאד לבית הוריו.

באותה תקופה, אביו של סאמי אשר היה בעל חנות מכולת, חלה ואושפז. סאמי נתבקש על ידי משפחתו למלא את מקום אביו החולה בחנות ולדחות תפקיד אשר קיבל ומתאים להכשרתו האקדמית. ככן בכור, סאמי חש חובה לתמוך במשפחתו בעת מצוקתה. מצב בריאותו של האב הלך והדרדר ולאחר חודשים הוא עבר מאשפוז לשיקום. סאמי מצא את עצמו עסוק בענייני החנות משעות השחר ועד לשעות הקטנות של הלילה, בכדי לספק את הצרכים של משפחתו ושל משפחת המוצא שלו. הוא הפך לאדם עייף פיזית, מותש נפשית וללא חדוות חיים. רשא כעסה עליו והאשימה אותו שהוא הזניח אותה ככלה טריה, השאיר אותה בודדה במקום שלא הכירה בו אף אחד, הקריב את עצמו, את מקצועו האקדמי ואת הקשר איתה בכדי לרצות את הוריו.

סאמי סבל מבעיות זיקפה, העדיף לאונן ונמנע לקיים יחסי מין עם רשא, אלא פעם אחת מדי מספר חודשים. האישה לא הצליחה להכנס להריון, עובדה אשר הגבירה את הטינה ואת תחושת האכזבה שלה. האב מת לאחר ארבע שנים, בהן סאמי ניהל את העסק ודאג לצרכי שתי המשפחות. בשנה החמישית לנישואיהם, בני הזוג התחילו טיפולי פוריות ובהמלצת רופאם החלו בטיפול זוגי במקביל. במהלך הטיפול בפוריות, רשא האשימה את סאמי בסבל שלה מהשינויים אשר חלו בגופה בעקבות התרופות וההרמונים. בני הזוג השאירו את נושא הטיפול הזוגי והטיפול בפוריות בסתר מפני משפחותיהם וסביבתם.

מסקנות תיאורטיות

ניתן להסיק שלוש נקודות תיאורטיות מרכזיות:

(א) התכנים של השיח הטיפולי עם גברים ערבים משקפים את המאפיינים של החברה הערבית בת זמננו, אשר שראבי כינה אותה ניאופטריארכאלי (Sharabi, 1998) - חברה בה חלוקת הסמכויות נשענת על ערכי מגדר וגיל. ניתוח תוכן התלונות בטיפול מלמד על מגמה, בה הפטריארך מנסה לנכס כל שינוי אשר חל בחייהם של צעירים (השכלה, תעסוקה, הכנסה) באופן אשר מבנה מחדש (Reconstruct) את הסמכות שלו כפטריארך בתוך המשפחה, הקהילה והחברה הערבית (אבו-בקר, 2008).

(ב) קיים מתח מתמיד בין ערכי מודרנה וערכי מסורת במשפחה הפלסטינית בישראל. בעיות פרטניות, זוגיות ומשפחתיות תלויות באופן ניהול המתח. מדי פעם, גברים מנצלים את המודרנה בכדי לבסס את הפטריארכיה (לדוגמא, אבי הבעל ינהל את ההכנסה של הכלה) או משתמשים בפטריארכיה בכדי לנהל את המודרנה (לדוגמא, הבעל יכפה על אישתו את בחירת מועמדה בבחירות למועצות מקומיות או בבחירות לכנסת). כמובן שמטרת כל התנהלות תהיה לטובתם של הגבר/הפטריארך.

(ג) יוֹכּוּחִים לא פתורים בנושא שייכות ותפקידי מגדר ישפיעו על תחושת רווחה של גברים ערבים. קיימים שלושה סוגים של מתחים המשפיעים על תחושת הרווחה הנפשית שלהם:

- ג.1. מתח של נאמנות ושייכות למשפחת המוצא לעומת המשפחה הגרעינית.
- ג.2. מתח בעת חלוקה וקבלה של תפקידים מגדריים, אשר נכפים על גברים כפי שהם נכפים על נשים בחברה מסורתית. קיימת קבוצה של גברים, הסובלת מהציפיות ומהדרישות הנובעות מחלוקת תפקידים על רקע מגדרי. המתח מתנהל בין הגברים ובין החברה המסורתית, בין גברים ובין נשים ובין קהילותיהם, כולל ציפיות מקשר רומנטי ומיחסי מין, ומתפקוד יומיומי במשפחה.
- ג.3. מתח תרבותי בין ערכי מודרנה (כולל עיור) לבין ערכי מסורת (כולל דתיות). לדוגמא, גברים צפויים 'לאפשר' לנשים במשפחתם (כולל רעה ואחיות) לצאת ללימודים ולעבודה כיאה בחברה מודרנית ויחד עם זאת, הם צפויים לפקח עליהן כיאה בחברה מסורתית (אבו-בקר, 2008).

מתי גברים ערבים באים לטיפול?

גברים אשר פונים בעצמם לטיפול מתחלקים בין אלו שמגיעים לאחר היסוס של שבועות ואלו שמגיעים לאחר היסוס של שנים. גברים פמיניסטים בעלי מודעות גבוהה לשוויון מגדרי מגיעים לטיפול ללא דיחוי ומיד לאחר התעוררות הבעיות הראשונות בקשר משמעותי עם בת הזוג.

(בעקבות מחלה רמים בבית משפט לענייני המשפחה קינה בתפקוד הזוגי).

ניהול מאבק, אשר משרת את הגורם בהם הגבר בוחר

יהם באוניברסיטה לגור בעיר הולדתו

סאמי נתבקש על שר קיבל ומתאים את מצוקתה. מצב סאמי מצא את בכדי לספק את יית, מותש נפשית לה טריה, השאיר עו האקדמי ואת

א פעם אחת מדי את הטינה ואת עסק ודאג לצרכי פוריות ובהמלצת את סאמי בסבל ושאריו את נושא

גברים המגיעים לטיפול בגין בעיות בזוגיות מנסים לפתור את הבעיה בדרכים אחרות לפני הטיפול. חלקם מזלזלים בבקשתה של האישה במהלך חודשים ואף שנים. הציפיה מהטיפול דומה לתרופת פלא לגוף חולה כרונית. גברים הפונים לטיפול בגין תפקוד מיני לקוי, אשר מתגלה מיד לאחר הנישואין, מגיעים לרוב בחודש הראשון לאחר החתונה. התערבות המשפחות מזרזת את הפנייה לגורם רפואי ולטיפול זוגי. גם גברים אשר פונים לטיפול בעקבות המלצה של עורכי דינם מתחילים את הטיפול מיד ונשארים ככל שעורכי הדין מחליטים שצעד זה הינו לטובת לקוחותיהם. גברים אשר מופנים על ידי גורמים מקצועיים אחרים מנסים לדחות את הטיפול ומגיעים רק כאשר הם יודעים שיפגעו בעצמם באם לא יכנעו לדרישה זו.

כמה זמן נשארים בטיפול?

אורך הזמן ומספר הפגישות תלוי בגורם ההפניה. ככל שההחלטה הינה עצמאית יותר, גברים נוטים לבקש פגישות מרובות אף יותר מנשים בגין אותן בעיות. אולם, גברים מעדיפים שהתקופה הכוללת של הטיפול תהיה קצרה. המשמעות היא כי הם מעדיפים שכל פגישה תהיה כפולה או שיגיעו למספר פגישות במהלך השבוע. הדבר מתאפשר בעיקר כי גברים, יחסית לנשים, חופשיים יותר בקביעת סדר היום שלהם ובהחלטות הכלכליות המלוות את הטיפול.

גברים אשר הופנו על ידי משפחות המוצא נשארים תקופה קצרה ביותר (שתי פגישות עד ארבע) ומתייחסים לטיפול על פי המודל הרפואי (מתן כלים לתיקון הבעיה באופן מיידי). גברים המופנים על ידי גורמים מקצועיים או על ידי בנות הזוג משקיעים בטיפול כל עוד שהרעיה מראה שיפור ביחסה כלפי בן הזוג ומוזדה בשיפור שלו בתקופת הטיפול.

מקרה מסכם

המקרה הבא יעניק דוגמא לבעיה פרטנית, זוגית ומשפחתית בחייו של גבר ערבי בישראל: סאמר, בן 33, מוסלמי מאזור המשולש, איש עסקים, בעל תואר אקדמי, נשוי ללביבה, בת 27, ואב לבת (8) ובן (4) הגיע לטיפול פרטני בעקבות גילוי בגידה טלפונית של אשתו עם גבר מעיר ערבית. סאמר סבל מדיכאון עמוק, הפרעות שינה, חוסר יכולת ריכוז, מחשבות אובדניות, כעסים בלתי נשלטים כולל על קליינטים בעבודה ורצון עז לפגוע בלביבה. האישה הוזמנה גם היא לפגישות. תוכנית הטיפול כללה מפגשים פרטניים לכל אחד מבני הזוג ומפגשים זוגיים.

לביבה היא בת דודתו (אחות אמו) של סאמר. אביה של לביבה, אשר סאמר מכנה אותו "דוד" הוא איש עסקים מצליח מאד ועשיר שחי ביישוב אחר במשולש. הדוד תמך כלכלית במשפחתו של סאמר בעת מצוקה והעניק מקלט בביתו לאמו של סאמר בתקופות משבר.

בנישואין שלה. מדי 7 בכדי לחסוך כסף למ לקבל ניסיון עבודה בן כיתה י"א הוא ביקש מומשו מייד לאחר של למשפחתה של לביבה שבוע לפני החתונה ו של סאמר ובתו, אשו נישואין. כאשר רצתה לספק את כל הצרכים את בני הזוג וילדיהם ו משרדו של סאמר לא לנהל אותן כראוי. מן ביקשה ממנו, כבן בכ שלו כדיספונקציונלית, למרות שמעולם לא לימודיהם האקדמיים התנהל ממשכורתה ו המעיט לדבר עם לביבה מהמשרד לבית הוריו הטלויזיה. את סופי הע

סיפורה של לביבה הד היחיד שהיתה רשאית הבהירו שלא ירשו לה הוריה הכתיבו שבכדי לאחר סיום מבחני הב כמו שצפתה בסרטים הסתבר שהיה חסר 10

הוא התנהג כלפיה בן בירח הדבש. היא נכנע

אחרות לפני
פיה מהטיפול
ני לקוי, אשר
ה. התערבות
פונים לטיפול
שעורכי הדין
זים מקצועיים
צמם באם לא

ת יותר, גברים
רים מעדיפים
ז שכל פגישה
יקר כי גברים,
ת המלוות את

תי פגישות עד
באופן מידי).
טיפול כל עוד
ל.

ערבי בישראל:
וי לביבה, בת
של אשתו עם
יכוז, מחשבות
לביבה. האישה
חד מבני הזוג

מר מכנה אותו
ת תמך כלכלית
תקופות משבר

84

בנישואין שלה. מדי קיץ, מאז תקופת התיכון, הדוד הזמין את סאמר לעבוד בעסקים שלו בכדי לחסוך כסף למימון לימודיו. כך, הוא עזר לסאמר לסיים את לימודיו האקדמיים ואף לקבל ניסיון עבודה בשטח. בתקופה זו, סאמר התקרב אל לביבה ובחופשת הקיץ לאחר סיום כיתה י"א הוא ביקש את ידה. משפחת הדוד ומשפחת סאמר ברכו את הקשר והנישואין מומשו מייד לאחר שלביבה סיימה ב"ס תיכון.

למשפחתה של לביבה לא היו כל דרישות כלכליות מסאמר. הוא סיים את לימודיו האקדמיים שבוע לפני החתונה ועמד לפתוח משרד עצמאי ביישובו. הדוד עזר בבניית הבית המשותף של סאמר ובתו, אשר נבנה מעל ביתם של הורי סאמר. הוא העניק לבתו מכונית כמתנת נישואין. כאשר רצתה להתחיל ללמוד במכללה, האב מימן את לימודיה. הורי לביבה המשיכו לספק את כל הצרכים של בתם ולאחר מכן של נכדיהם. מדי פעם, הוריה של לביבה הזמינו את בני הזוג וילדיהם לחופשות משותפות ממומנות על ידי הדוד.

משרדו של סאמר לא שגשג ומצבו הכלכלי לא התרומם. כאשר היו לו הכנסות הוא נכשל לנהל אותן כראוי. משפחתו, אשר ראתה את הרווחה הכלכלית בה הוא חי בתוך ביתו, ביקשה ממנו, כבן בכור, לתמוך כלכלית באחיו הצעירים. סאמר תיאר את משפחת המוצא שלו כדיספונקציונלית, רב בעייתית וצעקנית.

למרות שמעולם לא חש תמיכה רגשית או חומרית מצד הוריו, הוא התחייב לממן את לימודיהם האקדמיים של שני אחיו הצעירים. היו חודשים שלסאמר לא נשאר כסף והבית התנהל ממשכורתה של אשתו. הוא שקע בדיכאון ובחובות, אשר הזינו אחד את השני. הוא המעיט לדבר עם לביבה או לעזור עם הילדים וסירב לבצע כל מטלה בבית. הוא נהג לחזור מהמשרד לבית הוריו ומשם המשיך לבילוי עם חבריו, הגיע מאוחר מאד וישן בסלון מול הטלוויזיה. את סופי השבוע לביבה בילתה עם ילדיה בבית הוריה ללא סאמר.

סיפורה של לביבה הדגיש את הפער בציפיות מחיי הנישואין בינה ובין סאמר. הוא היה הגבר היחיד שהיתה רשאית לדבר איתו בתקופת התיכון. כמתבגרת, רצתה לנהל רומן אולם הוריה הבהירו שלא ירשו לה לנהל קשר עם אדם זר. היא רצתה שסאמר יהיה החבר שלה אולם הוריה הכתיבו שבכדי לפתח קשר טוב עם סאמר, עליה להתארס איתו. החתונה נקבעה מייד לאחר סיום מבחני הבגרות. היא חיפשה קשר רומנטי, אהבה נסערת, איש אשר יפנק אותה כמו שצפתה בסרטים אולם סאמר היה מגושם, סגור, מדוכא, גס רוח, אלים מילולית ואף הסתבר שהיה חסר סבלנות מבחינה מינית.

הוא התנהג כלפיה באלימות מילולית ומינית כבר בשבוע הראשון לנישואיהם עוד בהיותם בירח הדבש. היא נכנסה להריון והרגישה דחוויה ומוזנחת מצידו. כאשר אביה חש במצוקתה,

הוא עודד אותה לצאת ללימודים ולרכוש מקצוע ודאג לכל מחסורה. עם הזמן, ציפיותיה מסאמר הלכו ודעכו עד שהגיע זמן שדרישותיה ממנו נפסקו כליל.

לאחר הולדת בנה השני אביה מימן לה הקמת עסק קטן בכדי להבטיח הכנסה נוספת לה ולילדיה ואכן היא הצליחה כלכלית ואף רכשה קליינטיות וחברות. שנה לאחר לידת בנה השני החלה לנהל רומן טלפוני עם גבר רווק, בן 26, אחד הספקים לעסק שלה. לאט לאט היא השקיעה בשיחות טלפון את כל זמנה הפנוי. הגבר מימש לה בשיחות את כל הפנטזיות הרומנטיות, אשר חלמה עליהן והקשיב לכל מה שרצתה לשתף. הגבר ידע כל פרט על חייה וביקש להיפגש איתה מחוץ ליישוב, אולם היא סרבה נמרצות. השניים שלחו הודעות טקסט אינסופיות זה לזה ואף החליפו תמונות ערום. באחד הימים, באופן אקראי סאמר שיחק בטלפון של לביבה וגילה את ההודעות, התמונות והרומן.

סאמר היכה את לביבה נמרצות, עזב את הבית ושוטט ברכבו, תכנן לשים קץ לחייו אולם דחה את הביצוע וחזר הביתה בכדי לתחקר את לביבה. במשך שבוע שלם הוא היכה אותה ותחקר אותה. הוא לא ישן ולא אפשר לה לישון. לבסוף היא התחננה שיגיע לטיפול והוא הגיע בנפרד. הוא בכה רוב הזמן בפגישות וטען שמעולם לא אפשר לעצמו לבכות כי היה אמור לשדר שחיוו מאושרים. כאשר לביבה הגיעה לטיפול, היא האשימה את סאמר באלימות, בהזנחה, בניהול סגנון חיים של רווק למרות שהיה נשוי ואב לשני ילדים, בהפיכתה לאם חד הורית למרות קיומו לכאורה בחייה, בבריחה מאחריותו הכלכלית כלפיה וכלפי ילדיהם ובהעדפה של משפחת המוצא שלו על פני המשפחה אשר הקים. לביבה לא ראתה בתמיכה של אביה סוג שליטה של הפטריארך.

במהלך הטיפול סאמר נקרע בין תחושת אשמה ואחריות למצב בו שם את לביבה לבין הרצון לנקום בה כ"יאה" לאישה ערביה בוגדת. סאמר נמנע לשתף את הוריו בבעיה מחשש שינהלו לו את החלטותיו בנושא וכפף עליו את סמכותם בעתיד. הוא גם נמנע לשתף חבר קרוב, בכדי למנוע כל אפשרות של פגיעה במוניטין של אשתו ומשפחתה. במקרים דומים בחברה הערבית, נהוג שהגבר יכפה על אשתו לעזוב את הבית וללכת לבית משפחתה. הוא נמנע לעשות כן כי לא הצליח לנבא את תגובתו של דודו, אביה של לביבה. הוא חשש שאביה יתנהג כאב מסורתי זועם ויהרוג אותה. סאמר לא רצה שהאם של ילדיו תרצח, ולא רצה שילדיו יסבלו ביישובם הקטן ממוניטין של "ילדים של אם בוגדת". בפגישות הפרטניות עם סאמר בשלבים הראשונים של הטיפול הוא סיפר נרטיב של גבר קורבן של ילדות בקרב הורים עניים, מזניחים ואלימים. בפגישות הזוגיות, הוא התנהג כגבר קורבן של אישה בוגדת אשר משאירה אותו כחסר אונים מול התנהגותה הבוגדת. הוא טען שלעולם לא יצליח לבטוח בה יותר. לביבה הכירה באחריות שלה בהרס הקשר הזוגי וביקשה שסאמר יקח אחריות במקביל. היא רצתה שיתחילו התחלה חדשה בה שניהם ילמדו לנהל קשר זוגי שוויוני, תורם

ותומך. היא ביקשה שו מקרוב. יחד עם זה, לג אותה מאד.

הטיפול ארך חמישה ח התלבט בין יאוש לתקו חודשים בטיפול הוא שהחלטתו תשמור על מחדש (Reframe) או תודה לדוד, אשר היה ו של שלושה חודשים וש והמשיך להיות מטופל לביבה, האישה הבוגרת זמן בבית בכדי להיות ו שהוא זקוק לזמן ארוך אולם האלימות המילולי

ניתוח המקרה

אביו של סאמר נכשל מרכזיים של הפטריארך תכנן את עתידו וניהל הצלחותיו הזעירות בלי כשלון גרמה לסאמר מודע להיות הפטריאר מהחלטה זו. אביו של את תפקידו אך ורק למ ייעצה לו לפני נישואיו ו סאמר האמין שהאלימ לביבה לפעול לפי רצונו בניתוח המקרה ניתן ל

³ היריעה של המאמר איננה מא בוג.

היח הכנסה נוספת לה
לאחר לידת בנה השני
שלה. לאט לאט היא
זאת את כל הפנטזיות
ידע כל פרט על חייה
שלחו הודעות טקסט
אקראי סאמר שיחק

לשים קץ לחייו אולם
שלם הוא היכה אותה
יגיע לטיפול והוא הגיע
לבכות כי היה אמור
את סאמר באלימות,
בהפיכתה לאם חד
כלפיה וכלפי ילדיהם
בה לא ראתה בתמיכה

את לביבה לבין הרצון
בבעיה מחשש שינהלו
שתף חבר קרוב, בכדי
זקרים דומים בחברה
משפחתה. הוא נמנע
הוא חשש שאביה
ילדיו תרצח, ולא רצה
פגישות הפרטניות עם
ורבן של ילדות בקרב
ורבן של אישה בוגדת
עולם לא יצליח לבטוח
שסאמר יקח אחריות
זוגי שווינו, תורם
86

ותומך. היא ביקשה שסאמר יכיר אותה, האישה הבוגרת בת 27 שלעולם לא טרח להכיר מקרוב. יחד עם זה, לביבה התכוננה נפשית לכל החלטה של סאמר, עובדה אשר העצימה אותה מאד.

הטיפול ארך חמישה חודשים והופסק בעקבות החלטתו של סאמר. במהלך הטיפול, סאמר התלבט בין יאוש לתקווה, בין שנאה לאהבה, בין רצון לנקום ותחושת חמלה. לאחר שלושה חודשים בטיפול הוא נרגע והסכים ל"הכיר" את לביבה ה"אחרת". הוא אימץ נרטיב שהחלטתו תשמור על ילדיו ותעניק להם משפחה אשר לה הוא לא זכה. הוא הצליח לנסח מחדש (Reframe) את שמירת סיפור הבגידה של לביבה כעניין אישי בניהם כסוג של הכרת תודה לדוד, אשר היה הדמות התומכת היחידה לה הוא זכה במהלך כל חייו³. במעקב טלפוני של שלושה חודשים וששה חודשים לאחר סיום הטיפול, סאמר המשיך להתמודד עם הדיכאון והמשיך להיות מטופל בתרופות אשר קיבל מפסיכיאטר. יחד עם זה, הוא התחיל לגלות את לביבה, האישה הבוגרת והמעניינת אשר לא הכיר במהלך עשר שנות נישואין. הוא בילה יותר זמן בבית בכדי להיות קרוב יותר למשפחה אולם גם בכדי לפקח על לביבה מקרוב. הוא אמר שהוא זקוק לזמן ארוך יותר עד שיפסיק לחשווד. האלימות המילולית והפיזית נפסקו כליל אולם האלימות המילולית המשיכה לפרוץ מדי פעם.

ניתוח המקרה

אביו של סאמר נכשל לספק לבנו תחושה של בטחון משפחתי, כלכלי או חברתי – תפקידים מרכזיים של הפטריארך. אביה של לביבה הפך לפטריארך האולטימטיבי בחייו של סאמר, תכנן את עתידו וניהל את חייו. מצד שני, הפטריארך האולטימטיבי מנע מסאמר לחוש את הצלחותיו והזעירות בלימודים, במקצוע ובקשר עם לביבה. מעגל הקסמים של דיכאון ותחושת כשלון גרמה לסאמר להפסיק את התחרות הסמויה עם אביה של לביבה ופנה באופן תת-מודע להיות הפטריארך של משפחת המוצא שלו למרות שמצבו הכלכלי נפגע קשות מהחלטה זו. אביו של סאמר לא אפשר לו להתנהג כפטריארך במשפחת המוצא שלו והגביל את תפקידו אך ורק למימון כלכלי. אמו אשר הרגישה נחיתות כלפי אחותה, אמה של לביבה, ייעצה לו לפני נישואיו למנוע מלביבה כל הזדמנות לשלוט בו או להתנהג כלפיו כבעלת ייחוס. סאמר האמין שהאלימות המילולית, ההזנחה ולאחר מכן האלימות הפיזית באו בכדי 'ללמד' לביבה לפעול לפי רצונו ולא לפי רצונה. בניית המקרה ניתן לזהות את הנקודות הבאות:

³ היריעה של המאמר איננה מאפשרת להרחיב בנרטיב של לביבה וברובדים השונים של סוגי פגיעה וסוגי התערבות טיפולית בזוג.

(א) ניסיון של הבניה מחדש של המבנה הניאו-פטריארכאלי של סאמר באמצעות כספים מעבודת אשתו ומשפחתה⁴. ניתן גם לראות את מאמציו של אביו של סאמר לשיקום מעמדו כפטריארך באמצעות ניצול בנו האקדמאי.

(ב) מתח ער בין ערכי מודרנה לבין ערכי מסורת בחיי יומיום. לסאמר היה נוח לחיות עם אישה משכילה, אחראית, עצמאית, אשר ידעה איך לנהל את חייה בלעדיו ואף מימנה אותו כלכלית. אלמנטים אלו הם אלמנטים של מודרנה. אולם בה בעת הוא סירב להתייחס לדרישותיה הרגשיות והזוגיות של אישתו. כאשר ויתרה עליו מבחינה רגשית כבעל, הוא רצה להגיב נגדה "כבעל מסורתי נבגד". המאבק הרגשי שלו התנהל בגלל חייו בשני עולמות מקבילים: המסורתי (של הוריו ושל הוריה של לביבה) והמודרני (כולל לפעמים הוריה של לביבה). הכניעה לבקשתה של אמו להדק את סמכותו סביב לביבה היא דוגמה מורכבת של השליטה של אמו בו כאישה מבוגרת השולטת בגבר צעיר ושליטה של החמות המבוגרת בכלה הצעירה. התת מודע של סאמר שאף לשקם את תדמיתה הפגועה של אמו אשר נשלטה על ידי שני דפוסים מנוגדים של פטריארכים - אחד משתקף בתדמיתו של אביו והשני בתדמיתו של הדוד. המאבק נגד דרישותיה של לביבה, עד כדי סירוב להקשיב לה ולאחר מכן צמצום הקשר עד למינימום האפשרי הינו מאבק מגדרי בין קולה של המסורת, בה גברים כופים את נשים לעומת קולה של המודרנה, בה נשים מעוניינות להיות שותפות שוות ערך בקשר ובניהולו.

(ג) בגיל בו סאמר היה צריך ללמוד להיות עצמאי מבחינה רגשית ממשפחת המוצא שלו, הוא דווקא נאבק לשקם את תחושת השתייכותו המשפחתית. המסורת עזרה לשאוב אותו בחזרה אל תוך המשפחה, בחירה אשר עלתה לו בהרס הקשר הזוגי והמשפחתי במשפחתו הגרעינית.

(ד) בעת הדיון על נושא הבגידה, סאמר נע בין נרטיב מסורתי "היא בגדה בי, היא היתה בקשר רומנטי עם גבר אחר" ובין נרטיב מודרני "מה היא בסך הכל עשתה? הכל היה דיבורים. מקסימום היא הראתה לו תמונה. האינטרנט מלא תמונות. אז מה, כולנו בוגדים?". נרטיב זה בלט שוב בעת ניסיונו של סאמר לנבא את תגובתו של אביו של לביבה.

(ה) בנקודת משבר אשר איימה על פירוק הזוגיות, החלטתו של סאמר במהלך הטיפול לשמור את נושא הבגידה כעניין אישי בינו ובין לביבה היה הצעד הראשון אשר הדגיש את השתייכות סאמר למשפחתו הגרעינית והגבלת השליטה של שתי משפחות המוצא בזוג ובילדיהם.

⁴ השכלה גבוהה ועבודה תמורת שכר (גם של נשים) הם אלמנטים מרכזיים במודרנה

(ו) הפיכת הבגידה ל

לביבה אשר יכול
איננו יכול לעשות
בו פטריארך מועד
(ז) בשלב זה של ט
ורגשית לדיון מענ

המלצות

- חשוב לאסוף
בהתאם למק
'אנתרופראפי
(2006).
- הצרכים של ג
בו רגשות - נ
את הדיון בתו
(usry, 2009)
- המושג "דיפר
כלפי משפחו
והאשמה של
המשפחה הנ
אותה אסטרט
עצמאי בו ב
משפחות המו
- מודרנה ומסו
תחושת רווחו
שני המצבים.
- פטריארכיה ו
מוצקים במש
המצבים הפו
הגברת הרג
שוויון מגדרי
מימוש מטרה

באמצעות כספים של סאמר לשיקום

זה נוח לחיות עם בלעדיו ואף מימנה בעת הוא סירב ליו מבחינה רגשית שלו התנהל בגלל (ה) והמודרני (כולל) מכותו סביב לביבה שולטת בגבר צעיר נר שאף לשקם את של פטריארכים - נגד דרישותיה של נימום האפשרי הינו משים לעומת קולה ביהולו.

זה המוצא שלו, הוא עזרה לשאוב אותו הזוגי והמשפחתי

גדה ב', היא היתה לעשתה? הכל היה ומת. אז מה, כולנו גובתו של אביה של

מר במהלך הטיפול הראשון אשר הדגיש את משפחות המוצא

- (ו) הפיכת הבגידה לעניין זוגי פרטי סיפקה לסאמר תחושה שהוא הגבר היחיד בחייה של לביבה אשר יכול להגן עליה מנושא מסוכן אשר עלול לעלות לה בחייה שאף גבר אחר איננו יכול לעשות כן, כולל הפטריארך האולטימטיבי. הוא קיווה שלביבה תתחיל לראות בו פטריארך מועדף.
- (ז) בשלב זה של טיפול במשבר עמוק בחיי נישואין, סאמר לא היה פנוי אנטלקטואלית ורגשית לדיון מעמיק בנושא שוויון מגדרי בחיי נישואין.

המלצות

- חשוב לאסוף מידע מהמטופל על מגוון הלחצים מהם הוא מושפע ולנתח אותם בהתאם למקובל על פי המסורת ממנה הוא מושפע. המחברת הציעה את המונח 'אנתרותראפיסט' [Anthrotherapist] לתיאור גישה זו בטיפול (Abu-Baker, 2006).
- הצרכים של גברים ערבים מהטיפול מגוונים מאד: חלקם זקוקים למקום בטוח להביע בו רגשות - כולל בכי, אחרים מחפשים מידע והנחיה וקבוצה נוספת מעוניינת לנהל את הדיון בתוך הפגישה הטיפולית, כמקום המעגן את הדיון, במקום בבית או בחברה (Al-Krenawi & Graham, 2005; Yousry, 2009).
- המושג "דיפרנציאציה של העצמי" מתפרש במשפחות מסורתיות כהתנהגות עוינת כלפי משפחת המוצא. הדבר גורר בעקבותיו תגובות כעוסות, תחושת אכזבה והאשמה של המטופל. מומלץ לדון בשילובם של פעילויות אשר יקדמו את הקשר עם המשפחה המורחבת לעומת פעילויות אשר יקדמו את תחושת העצמאות של הפרט. אותה אסטרטגיה תעזור גם בפיתוח קשר זוגי. ההדגש יהיה על פיתוח הזוגיות באופן עצמאי בו בזמן ששני בני הזוג ילמדו לפתח קשר מסוג שונה, בשל יותר, עם משפחות המוצא רחוק מהשליטה שלהן.
- מודרנה ומסורת הינם שני מצבים דינמיים בתוך ספקטרום. בשניהם מתקיימת תחושת רווחה ולפעמים תחושת לחץ נפשי. הטיפול צריך להציע דרכים לגישור בין שני המצבים.
- פטריארכיה ושוויון מגדרי הינם שני מצבים נדילים במשפחות מסוימות ומצבים מוצקים במשפחות אחרות. יש לפתח את המודעות של המטופל לברירות שלו ולניצול המצבים הפועלים לטובתו בכל אחד. לאחר העלאת המודעות ניתן לפעול למען הגברת הרגישות והתרגול לניהול חיים שוויוניים.
- שוויון מגדרי איננו סוף פסוק בנושא טיפול זוגי בבני זוג ערביים. לגבי אחדים מהם, מימוש מטרה זו יגרום לבעיות משפחתיות בקרב הורים פטריארכליים מסורתיים. על

מקורות

אבו בקר, ח' (2008). ר
שינויים במסגרות
אוכלוסייה, חברו
אבו בקר, ח' (תשס"ב).
פסיכולוגי וזוגי בל
xual abuse. *Journal*

omen. In M. Dwairy
Islims: A culturally
s College.
the psychology of
rapy. *Israel Journal*

women"?: Change
iel. *The Journal of*

families: Between
s *Quarterly*, 25(4),

uence: A multilayer
, 951-967.

for Arab Muslim
the Family Journal:
300-310.

ppplied in an Arab
pplication. *Clinical*

l change in Arab

s more effective
ating Arab men's

כן, יש לספק להם כלים לדיון על ניהול קשרים משפחתיים תקינים בתוך חברה
הנמצאת בזמנית בתהליכי שינוי ותהליכי שימור.

- ולבסוף, אין לנחש שבעיותיהם של אחים במשפחות ערביות יהיו זהות או
שהנרטיבים שלהם בנושאים אשר נידונו במאמר זה יהיו זהים. כל גבר מתפתח
בתוך ההקשרים הייחודיים שלו והטיפול צריך לעזור לו לזהות אותם ולהבין את
השפעתם עליו.

- אבו בקר, ח' (2008). רווחה מודרנה ומסורת: התמודדותן של נשים פלסטיניות בישראל עם שינויים במסגרות חיייהן. בתוך ע' מנאע (עורך), **ספר החברה הערבית בישראל (2): אוכלוסייה, חברה, כלכלה** (עמ' 359-384). ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- אבו בקר, ח' (תשס"ב). נשים ערביות, מין ומיניות: נוכחות החברה הערבית ותרבותה בטיפול פסיכולוגי וזוגי בקרב נשים פלסטיניות. **המזרח החדש, מג**, 230-245.
- Abu-Baker, K. (2013). Arab parents' reactions to child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 22, 52-71.
- Abu-Baker, K. (2006). Family therapy with Arab/Muslim women. In M. Dwairy *Counseling and psychotherapy with Arabs and Muslims: A culturally sensitive approach* (pp. 120-137). New York: Teachers College.
- Abu-Baker, K. (2005). The impact of social values on the psychology of gender among Arab couples: A view from psychotherapy. *Israel Journal of Psychiatry*, 42(2), 106-114.
- Abu-Baker, K. (2003a). "Career women" or "working women"?: Change versus stability for young Palestinian women in Israel. *The Journal of Israeli History*, Part II, 85-109.
- Abu-Baker, K. (2003b). Marital problems among Arab families: Between cultural and family therapy interventions. *Arab Studies Quarterly*, 25(4), 53-74.
- Abu-Baker, K. (1999). Acculturation and reacculturation influence: A multilayer contexts in therapy. *Clinical Psychology Review*, 19(8), 951-967.
- Al-Krenawi, A., & Graham, J. R. (2005). Marital therapy for Arab Muslim Palestinian couples in the context of reacculturation. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 13, 300-310.
- Masalha, S. (1999). Psychodynamic psychotherapy as applied in an Arab village clinic – Opportunities for theory, research and application. *Clinical Psychology Review*, 19(8), 987-997.
- Sharabi, H. (1988). *Neopatriarchy: A theory of distorted change in Arab society*. Oxford: Oxford University.
- Yousry, M. (2009). *Understanding Arab men: Towards more effective systemic family therapy: An empirical study investigating Arab men's experiences of family therapy*. Germany: VDM Verlag.